

Közelebb az életemhez

NAGY GÁSPÁR KÖNYVE

Tiszatáj Könyvek
Szeged, 2005
481 oldal, 2980 Ft

A *Tiszatáj Könyvek* szerkesztője, Olasz Sándor elhatározta, hogy kiadja Nagy Gáspár esszéit, vallomásait, interjúit. Szerkesztés közben azonban hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy egy könyvben nem férnek el ezek az írások. Ketté osztották hát a gazdag anyagot. A 2004-ben a *Szavak a rengetegből* című kötetében az irodalomról írt esszéi jelentek meg. A fülszöveg jelezte, hogy képzőművészeti tárgyú esszéit és a vele készített interjúkat külön könyvben fogják kiadni. 2005 novemberében meg is jelent a második könyv *Közelebb az életemhez* címmel. A két kötet együtt közel ezer lapon ad méltó tanúságot Nagy Gáspár folyamatos cselekvő szellemi jelenlétéről. Versei és prózai írásai, esszéi, vallomásai, interjúi egymást is új fénybe hozzák, új értelemmel is gazdagítják.

Hitelesítő példát adnak arra, hogy a személyiség organikus világa a mi időnkben is hatalmas szellemi-erkölcsi erőforrás lehet a művészetben is.

Nagy Gáspár nyílt önmaga vállalása erőforrás lehet mindnyájunk számára. Költészete és esszéíró művészete

egyaránt azt tanúsítja, hogy a tisztesség ma is emberi lehetőségünk akkor is, ha részt veszünk a történelemben.

A *Közelebb az életemhez* egyik rétege Nagy Gáspár életének nyitott könyve. Számot ad benne eredetéről, családjáról, iskoláiról, eszmélkedésének motivációjáról, majd költői-emberi magatartásának erkölcsi és gondolati forrásairól.

Olyan ember áll előttünk ebben a könyvben, aki már huszonnégy éves korában leírhatta magáról, hogy eligazodási nehézségei egy percig sem voltak. Már ekkor ösztönösen azokra figyel, akik „azt bizonyítják, hogy a költészet töretlen gerincek kopogtatása, s nem hiszik, hogy a segesvári és szárszói tragédia mindegy lenne az anyaföldnek”. A „töretlen gerinc” pályakezdése óta alapkövetelménye az ő világának. Ehhez az eszményéhez hű maradt minden időben. Ez erkölcsi és művészi erejének a forrása. Az igazmondást tekinti az egyetlen emberi esélynek.

Már 1973-ban ars poetica igénnyel írta le azt is, hogy „nekünk művészi feladat a legnagyobb hűség ehhez a hazához”. A hazához való „legnagyobb hűsége” motiválta művészetének szellemi-politikai horizontot tágító, hazugságokat, aljasságokat néven nevező rendszerváltó verseit és későbbi – hiányérzeteit keserűen kimondó – műveit is.

Eszmélkedésének útját gazdagon megrajzolja ez a kötet. Anyagának természetéből következik, hogy egyes tények, események többször is szerepelnek, más-más megvilágításból teremtik meg azt a különleges belső összhangot és egyensúlyt, amelyik Nagy Gáspár költői-emberi világának kitüntetett értéke.

A kötetet jól áttekinthető ciklusok alkotják, de a ciklusok darabjai természetesen érintkeznek egymással. A vallomások egyaránt szólnak a személyiség forrásairól és művészi elveiről, hasonlóképpen az otthonokat és iskolákat, közösségeket és közösségteremtőket bemutató írások is. Az irodalom és politika tárgykörét kiemelő ciklus is tele van személyes vonatkozásokkal, a *Fociemlékek* ciklus pedig a foci-témát gyakran lendíti át a politika területére is. A képzőművészekről szóló *Amikor még láttam a szépet ...* ciklus darabjai többnyire kiállítás megnyitóként hangzottak el. Külön ciklust alkotnak a közvetlenül szakrális motívumkörű írások („... és én megkerültem érte a világot”). A kötet közel felét kitevő interjúk (*Ha kérdeztek...*) természetesen egyszerűen szólnak Nagy Gáspár életéről, művészi és baráti kapcsolatairól, művészi és politikai elveiről, magatartásáról valamint közéleti feladatvállalásairól.

Ha az életrajzi elemekre vetünk pillantást, akkor jellegadó vonásként Nagy Gáspár személyiségének példaszzerű szervezete, kiegyensúlyozottsága, biztonsága, erkölcsi elkötelezettsége tűnik elénk.

Kisgyermekkorában a bérbaltavári és nagytilaji paraszti világban már olyan organikus keresztény kultúrával találkozott, amelyben mindennek megvolt a maga rendje. Mái elevenen él benne a bérbaltavári hajnali misék és betlehemezések emléke éppúgy, mint az első olvasmányok élménye. De itt találkozott az 1956-os forradalom tiszta valóságával is. Nyugatra menekülő forradalmár diákok szálltak meg náluk, az ő elbeszéléseikből kapta az első információkat a forradalomról. Majd látta 1958 júniusában, hogy édesapja és nagybátyja megkönnyezték a forradalom kivégzett mártírjait. Nagymama pedig azt mondta, hogy a gyilkosokat az Isten meg fogja büntetni.

Mély nyomot hagytak benne általános iskolai tanítói is, máig hálával emlékezik rájuk. A hetedikes korában írt első két versét is a tanítónőjének mutatta meg. Az egyik versét leghetesebben írta a búcsúzkodó természetről, a másikat pedig a halottak napi temetők látványának hatására.

Aztán igazi történelmi látásra nevelő iskolája lett a pannonhalmi bencés gimnázium. A „hatvanas évtized középső négy esztendejében nagy tudású bencés atyák vendége” volt. A tárgyi tudás mellett a bencés szellemiségből azt is beléje oltották, hogy az ember időről időre tegye föl magának a kérdést: „Amice, ad quid venisti?” Az embernek tudatosítania kell küldetését. Azt, hogy nemcsak a vegetáció végett jött a világra, hanem hogy helytálljon abban, nagyobb célokat is maga elé tűzzön. Szunyogh Xavér könyvéből tanulta meg a bencés szellemiség legfontosabb elemeit: a belső békesség és a jó felé való törekvés egységét, az *ora et labora* jegyében való élet értékét. Nagy Gáspár világát mindmáig mélyen áthatják ennek a szellemiségnek az erővonalai. Nem véletlenül idézte negyven esztendővel később is a pannonhalmi latin tanárától tanult Seneca-intelmet: „Quidquid agis, prudenter agas et respice finem.” Azt is megjegyezte, hogy ezt a mondatot Sámson Edgár atya alaposan megmagyarázta és úgy fordította magyarra, hogy a felelősségre való figyelmeztetés kapjon hangsúlyt, nem pedig a körültekintés: „Bármit teszel, okosan tedd, és nézd a végét!”

Nagy Gáspárban a minden dolgainkról való számadás igénye ilyen forrásokból is táplálkozik. Benne ez a mondat Illyésnek azzal a megállapításával kerül párhuzamba, hogy sokszor a józanság az egyedüli hősi állapot. A személyiségben így kapcsolódnak össze a korai stúdiumokkal a későbbi tapasztalatok.

Szombathelyi diák korában jelentek meg az első versei a *Jelentkezünk* című diák-periodikában, majd az *Életünkben* és a *Jelenkorban* is. Ekkor ismerkedett meg költőkkel és más művészekkel is. Ekkor barátkozott össze a Kilencekkel és Molnár Mátyással a Vay Ádám Múzeum igazgatójával is, akiben megcsodálta az ideális magyar értelmiségi embert: „Azt, aki jobbítani akar, aki a jelenvaló ellen képes lázadni, s mindig tudja, kinek a nevében szolgál, hadakozik. S éppen azon a tájon, ahol leginkább szükség van hitet sugárzó, fényt hordó lámpás-emberekre.” És ekkor érte egy nagy, döbbenetes élmény: „Aztán 1968-ban, Szent István király napjának éjszakáján tankoszlop dübörög elő a ködből, lezárják az utakat, elterelik a forgalmat. Eljegyeznek a történelemmel: előre és hátra az időben. Az emlékezés jogát és felelősségét tanítják ott nekem. És azt: hol is élünk. Én nem vonulok be, de elfoglal Közép-Európa. Lefoglal a szegyen. Ez volna az egyik fontos hang az éj közepén, amire válaszolhatni kezdek; „felelős álomjátékos lettem”. ”

Ilyen élmények formálták Nagy Gáspárt, ilyen élmények jegyezték el a költészettel. Innen már egyenes út vezetett Nagy Lászlóhoz, Kormos Istvánhoz, Jékely Zoltánhoz és a többiekhez.

Olyan személyiséggé nőtt Nagy Gáspár, aki minden élményét szellemi-erkölcsi-művészi erejének kamatoztatására tudja fordítani. Az Írószövetség könyvtárosaként eltöltött két esztendő is értékévé vált számára, hasonlóképpen a marxistának mondott esztétika szakosító, ahol Tőkei Ferenctől és Zoltai Dénestől hallgatott előadásokat arról, ami őszintén érdekelte.

1973 októberében Kormos István mutatta be az *Élet és Irodalomban*. Ezzel indult el igazán a költői pályáján, ekkor vált ismert költővé. Kormos hamarosan az első kötetét is kiadta, sőt szerkesztőtársul hívta a Móra Kiadóhoz. Ez a munkahely a tágasság iskolája volt számára, egyik nap Sinka István verseit szerkeszthette, másik nap Dsida Jenő vagy Tandori Dezső költeményeit. Ez a szemléleti nyitottság és tágasság ma is példaértékű jegye személyiségének.

Pályáját a felismert igazsághoz való ragaszkodása sokszor nehezítette, de erkölcsi és esztétikai értelemben emelte, hiszen az igazság a művészet létfeltétele. A tiltott igazságok kimondása miatt került már 1970-ben a politikai rendőrség által megfigyelt személyek listájára, s maradt is ott egészen 1989-ig.

Pályájának szinte minden mozzanata közérdeklődésre is számot tarthatott, hiszen verseivel és prózai műveivel, nyilatkozataival is a hazugságra épített politikai rendszer lebontásán munkálkodott. Nem véletlen, hogy az autonóm szerkesztőséggel 1975 karácsonyán induló *Mozgó Világ* első számába leadott *Szaltószabadság* című verse csak címváltoztatás árán jelenhetett meg (*Csak nézem Olga Korbutot...*), de az sem véletlen, hogy ezért a sérelemért elégtételt vett, midőn kötetében cikluscímmé emelte a korábban letiltott verscímet.

1981 decemberében – az 1945 utáni első szabad, titkos szavazással végzett választáson az Írószövetség választmányának legfiatalabb tagja és a vidéki írócsoportok és a Fiatal Írók József Attila Körének ügyeivel foglalkozó titkára lett. Visszatekintve erre az idő-

szakra, maga is úgy látta, hogy „1981–1986 között az irodalom és az irodalmi élet e szövetségi keretben a rendszerváltás kísérleti műhelye” volt. Ebben a kísérletben folyamatosan részt vett verseivel és nyilatkozataival egyaránt. Különösen pedig két rendszerváltó versével, melyek lehetetlenné tették a kimondott igazságok további tagadását. Nagy Imréről írt verse miatt az írószövetségi munkát kényszerűen abba kellett hagynia, de az Írószövetség titkáráként töltött négy esztendő ma is élete legizgalmasabb, legtevékenyebb periódusának tartja. Elköszönő beszéde pedig a hazugságra épített rendszer erkölcsi megsemmisítéséként hangzott el 1985. március 12-én az Írószövetség választmányának ülésén. Nem tudott és nem akart együtt élni „a velünk élő történelem” emlékeztetvéseivel és emlékeztetkíhagyásaival. „Azt hiszem, ez írók számára különösen embertelen aszkézis: lemondani történelmünk bizonyítható sebeiről” – mondta. Néhány hónappal később pedig az Írószövetség közgyűlésén Szent Pálnak Timóteushoz írt levelét idézte: „Hirdesd az igét, állj vele elő, akár alkalmas, akár alkalmatlan. Érvelj, ints, buzdíts nagy türelemmel és hozzáértéssel, mert jön az idő, amikor a józan tanítást nem hallgatják szívesen, hanem saját ízlésük szerint seregszámra szereznek maguknak tanítókat, hogy fülüket csiklandoztassák. Az igazságot nem hallgatják meg, de a meséket elfogadják. Te azonban maradj mindenben meggyondolt, viseld el a bajokat, teljesítsd az ige hirdetőjének feladatát, töltsd be szolgálótodat.”

Majd idézte Voltaire Helvetiushoz intézett híres levelét is: „Én nem értek egyet azzal amit ön állít, de holtom napjáig védelmezni fogom a jogát, hogy állíthassa.”

Örök érvényű tanításként vallotta meg ekkor is, más helyen is azt a meggyőződését, hogy „a nézetek bármilyen elnyomása – még a helytelen nézetek elnyomása is – következményeiben az igazság ellen irányul, mert az igazságot csak egyenjogú és szabad nézetek dialógusában lehet elérni”.

Akkor adta ezt a tanítást az Írószövetség közgyűlésén, amikor *A fiú naplójából* című verse miatt már leváltották a Tiszatáj szerkesztőit.

Nagy Gáspár mindenkor rendíthetetlenül tette a dolgát. A Bethlen Alapítványnál két évtizeden keresztül végzett munkája is külön fejezet lehetne élettörténetében, de mivel kötetében az az írása szerepel, melyben ő mutatja be az amerikai magyaroknak a Bethlen Alapítvány történetét, így ő maga háttérben marad. Pedig ez az 1979-ben Illyés Gyula, Csoóri Sándor, Kodály Zoltánné és Németh Lászlóné által kezdeményezett, 1985-ben engedélyezett alapítvány két évtizeden keresztül nagyon sokat tett a szétdarabolt magyarság szellemi-lelki egyesítéséért és a közép-európai népek szellemi-lelki együttműködéséért. Ennek a munkának két évtizeden keresztül ő volt az egyik önzetlen mindenese. A Bethlen Alapítvány történetét áttekintő tanulmánya pedig a szocialista kultúrpolitika kórlapjaként is olvasható.

A szintén évtizednyi próbálkozás után létrejött első független folyóiratnak, az 1988 novemberétől kéthetenként, majd 1992 szeptemberétől havi folyóiratként megjelenő Hittelnek is ő az egyik alapembere, szerkesztői munkásságáról is csak apró jelzést ad könyve.

Személyes történelme szorosan összefonódik az országéval. Könyvének külön gazdag rétegét alkotják azok az írásai, amelyekben a magyarság történelmi tudatát, nemzeti önismeretét próbálja megtisztítani, a nemzet létérdekeihez felnöveszteni. Az ő három „egybekapaszkodó” dátuma 1848, 1956 és 1989. A nemzet felegyenesedési kísérleteinek a dátumai tehát. Ezért veszi számba az ezekhez a dátumokhoz vezető küzdelem eseményeit

éppúgy, mint az eredmények erőszakos elpusztításának vagy felelőtlen eltékozlásának a tényeit. Az 1956-os forradalom igazságának az őrzése és képviselése azért oly fontos számára, mert a forradalomban a nemzeti közakarat tisztán szólalt meg és tisztán cselekedett.

Éppen ezért fáj neki a nemzet mai állapota, a nemzeti megújulás elmulasztása, ezért fáj neki az, hogy „átléptünk az új évezredbe, és csaknem ugyanott toporgunk, mint 1990 előtt”. Ezért nevezi meg egyenes szóval a morális abszurditásokat. Hiteles tanú ő ezekre az abszurditásokra, hiszen 1970 és 1989 között tucatnyinál több titkos fedőnevű ügynök írta róla a jelentéseket. A nemzet sorsát óvó morális érzékenysége szólal meg ítéletes szavaiban: „a múlt még nem akar elmúlni, de a jövő már alighanem!”

Keserű megállapításait újabb és újabb élmények is motiválják. A határon túli magyarok kettős állampolgárságának lehetőségét véleményező népszavazás előtt a Professzorok Batthyány Körének rendezvényére küldött üzenetében azt írta, hogy ez a népszavazás „egyszerre magyarságvizsga és jellempróba”: Emberi és nemzeti felelősségünkre figyelmeztetett: „ez a szavazás magyar érzelmeinkről és európai értékválasztásunkról, valamint a testvéri szolidaritásról és az emberi humánuról szól”. A népszavazás után pedig a történelem színe előtt is megbocsáthatatlannak minősítette azt, hogy a nem szavazók és a nem-mel szavazók „lélekben is lemondtak a határainkon kívül rekedt magyarokról, testvéreikről”.

Az *apostol* margójára írt esszéjében nemcsak a szó és a tett egységének eszményi megvalósulását elemzi a szabadság költőjének példáján, hanem azt is megállapítja, hogy amit Petőfi a cenzúráról írt, az ma sem hangzik idegenül, csupán másféle módon érvényes: „A sajtó és véleménynyilvánítás még olyan szabadságdeficitben szenved, amely a totalitárius egypártrendszert, azaz mifelénk az állampárti beidegződéseket érvényesíti, csak többpárti diktatúra formájában. Mellé helyezve a pénz mindenhatóságát, amely képes bármely véleményt nyilvánosságra juttatni, és képes minden ellenvéleményt ugyanazon a helyen elfojtani...”

Nagy Gáspár közösségragasztó személyiség. Erről az irodalom vonatkozásában gazdagon tanúskodik a *Szavak a rengetegből* című kötete. *Közelebb az életemhez* című könyvének *Amikor még láttam a szépet...* ciklusa a más művészetek területére kalandozó költő esszéit tartalmazza. Ezekben az írásaiban is ugyanaz a bensőséges figyelem és távlatos szemlélet ragad meg, mint az irodalomról szóló esszéiben. Így mutatja be az „öldöklő Idő” ellenében dolgozó fotóművész, Móser Zoltán gazdag – a magyar középkor emlékeitől a ma élő kortársak portréjáig érő – művészi világát. Haris László fotóin felfedezi a történelmi időt, egy-egy arc is asszociációk sorát indítja benne, melyek Illyés Gyula vagy Ady Endre tanításaira emlékeztetik. A jelenségeket tág horizontba állítja. Így olvassa Katkó Tamás vagy Molnár Edit képeit is. „Molnár Edit, amíg e képeket létrehozta, sokat zarándokolt az arc-tereken.” Olasz Ferenc fotográfiáit méltatva a kereszténység hatalmas erejéről vall, az Isten-arcokban a tegnapi és mai ember jelenik meg. Illés Árpád képeire már a hetvenes évek elején verset írt *A tenger ajándéka* címmel. A művész jó harminc évvel későbbi retrospektív tárlata elé írt esszéjét okkal indítja ezzel a verssel. Orosz István is szívbéli társa Nagy Gáspárnak. Az ő különleges iróniáját is mélyen érti. A görög mitológia ihlette felemás lényein is észreveszi azt, hogy azokkal is rólunk beszél a művész, „a mi *alcáink*ről, amelyek kialakultak, mert sűrűn suhogtak-suhognak a pálcák”. Szemléletes képek sorával mutatja be, miként változtatja meg Orosz István a látásmódunkat, hogy lopja bele a kétel-

kedést a nézésünkbe is. Keresztes Dóra „varázsolt világa, művészi univerzuma” is érzékeny értőre talál Nagy Gáspárban: „Mert az igazi művészet rendszerint a csodák szomszédságában és közelében jelenti be illetékességét a szépre és az igazra.” A modern művészség vonalaiban és színeiben archaikus népdalaink, balladáink világát is felfedezi.

Akármelyik írását nézzük, mindegyik bensőséges ismeretről, mély értésről és szeretetről tanúskodik. Somos Miklós képeit méltatva állapítja meg, hogy „a magyar és keresztény festő tehetségével az *igazság fényét, méltóságát hirdeti*.” König Róbert tárlatán a gulliveri látásmód értékét méltatja, de ritka irodalmi és történelmi tudással rajzolt páripáin felfedezi Nagy László búcsúzó lovacskaít és Nemes Nagy Ágnes angyalokkal egyenértékű, szárnyaló lovait is – sorsukkal és üzenetükkel. A *Titkok, sejtelmek igézetében* alkotó fiatal Olasz Attila munkáiban az elemi erővel megnyilatkozó zenét és költészetet fedezi fel és méltatja nagy empátiával. A tanítványait önzetlenül segítő mestert, Pataki Ferencet pedig remek verssel köszönti kiállításának megnyitóján. A művészet ereje és a műzsák ma is értéktermő testvérisége mellett tesz hitet ez a játékos vers, melyben ha a mester „benéz a költők ablakán, / akkor kilát a létre”.

Nagy Gáspár világának versben és prózában egyaránt megvallott erőforrása a hit. Közvetlenül biblikus, szakrális indítékú írásainak a cikluscímét József Attilától vette: „... *És én megkerültem érte a világot*” A Biblia üzenetét közvetíti változatos módokon ebben a ciklusban: „Csak a szeretet kegyelme segíthet, semmi más.”

A kötet utolsó ciklusa kétszáz lapnyi válogatás a Nagy Gáspárral készített interjúkból. Ez a műfaj új dimenziót ad az ő folyamatos történelmi jelenlétének a magyar és közép-európai kultúrában. Az elődök, mesterek és kortársak értékeit egyaránt számon tartó művészi figyelem, nagy tájékozottság és önzetlen értéktisztelet példái ezek az interjúk. A kizárólagosságok kultusza idején Nagy Gáspár a szemléleti nyitottságával mutat példát arra, hogy igenis lehet egyszerre becsülni és értékelni a legkülönbébb szemléletű értékes művészeket és műveket. Értéktanúsító nyitottsága az alapja annak a különlegesen egyéni költői látásmódnak is, mely az ő egyénítő jegye a magyar irodalomban, melyben egymást erősítve társul a nemzeti hagyomány értékvilága és az új utakat kereső művészi kísérletezés. Páratlan a mai magyar irodalomban az a nyitottság és érdeklődés, amellyel Nagy Gáspár természetes módon rendelkezik pályakezdése óta. Már a hetvenes évek közepén készült egyik interjú is arról tanúskodik, hogy neki már ekkor személyes élménye nemcsak a magyarországi, hanem a teljes magyar irodalom. Költőink közül a közép-kelet-európai irodalmak közös értékeire és sorsproblémáira is ő figyelt leginkább érzékenyen. A szomszédos országokban élő magyar költők, írók közvetítésével nagyfokú közép-európai érzékenység alakult ki benne. Külön könyvben is számot adott erről. Számára a „hasonló jegyek megtalálása is ugyanolyan élmény, mint a tüntető másság” számbavétele. Értékválasztásainak alapelve egyértelmű: „magasrendű esztétikum magasrendű etikai tartás nélkül nem születhet”. Azt is következetesen vallja a „rendszerelváltó versek” költője, hogy politizálni csak jó versekkel lehet, erkölcs és esztétikum tehát egymást feltételező elemek az ő szemléletében.

Szereti a játékot, a kísérletezést, de meggyőződése az, hogy a játékkal és kísérletezéssel nem lehet helyettesíteni a kötődést a magyarsághoz és európaisághoz, a felelősséget a mi világunkért. Benne különlegesen erős ez a felelősségérzés a magyarságért, az európaiságért, az emberi minőségért. Ezt tanúsítják egyes verseinek motivációit feltáró, belső ér-

telmezését adó vallomásai is. Versben és prózában egyaránt rendületlenül dolgozik a nemzet „amnéziás” állapotának a megszüntetésén. Súlyos szavakkal ítéli meg a „békebeli kannibalizmus”-t és a felelőtlen nyegleséget egyaránt. Cselekvő történelmi jelenlétével is tanúsítja azt a meggyőződését, hogy „a rendszerváltozás egyáltalán nem tette fölöslegessé az erkölcsi-költői megítélés szükségességét”. A szabadságot pedig annak ellenére értékek tartja, hogy „kihozta a karakterek gyengeségét”.

A személyes példa erejével is ható, szakrális atmoszférájú, igaz értékek mellett tanúsító, erkölcsi-szellemi felelősségre ösztönző, közösségi érzületre nevelő könyv a *Közelebb az életemhez*.

Görömbei András

